

Morze i nowoczesność. Kulturowe imaginaria modernizacji w międzywojennej Polsce

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku Polska stanęła wobec ogromnego wyzwania odbudowy gospodarki, instytucji i tożsamości po ponad stuletnim okresie zaborów. Jednym z najbardziej ambitnych przedsięwzięć II Rzeczypospolitej była budowa nowego miasta portowego — Gdyni — na wybrzeżu Bałtyku. W ciągu zaledwie dwóch dekad niewielka rybacka osada przeobraziła się w nowoczesny port i narodowy symbol postępu. Dla wielu Polaków „powrót nad morze” oznaczał nie tylko sukces gospodarczy i polityczny, lecz także obietnicę przynależności do nowoczesnej Europy.

Projekt bada, w jaki sposób morze i Gdynia stały się potężnymi symbolami, poprzez które w międzywojennej Polsce wyobrażano, opowiadano i emocjonalnie przeżywano proces modernizacji. Zamiast koncentrować się na inżynierii, urbanistyce czy architekturze, badanie skupia się na tym, jak literatura, publicystyka, film i kultura wizualna przekształciły projekt morski w opowieść o narodowym odrodzeniu, postępie i nowoczesnym stylu życia. Stawia przy tym szersze pytanie: w jaki sposób kultura nadawała sens modernizacji — i jaką cenę za to płacono?

Badania obejmują trzy wzajemnie powiązane aspekty.

Po pierwsze, analizują, jak pisarze, dziennikarze i artyści współtworzyli ideę „Polski Morskiej”. W prasie, powieściach, reportażach i materiałach wizualnych morze ukazywano jako przestrzeń dyscypliny, energii i wspólnej dumy. Nowy port, stocznie i linie kolejowe stawały się symbolami narodowej siły i nowoczesnej tożsamości. Życie codzienne — mieszkalnictwo, moda, wypoczynek czy sport — ulegało przemianom pod wpływem morskiej wyobraźni. Modernizacja była nie tylko procesem technicznym, lecz także wspólnym doświadczeniem emocjonalnym, które na nowo definiowało, czym jest polskość.

Po drugie, projekt poszukuje głosów, które kwestionowały ten optymistyczny obraz. Gwałtowna industrializacja i urbanizacja przyniosły nie tylko dobrobyt, lecz także pogłębiające się nierówności społeczne i degradację środowiska. Kobiety, robotnicy najemni czy społeczności regionalne często pozostawały niewidoczne w dominującej narracji postępu. Analiza zapomnianych tekstów — pamiętników robotniczych, prasy lokalnej i literatury społecznie zaangażowanej — ujawnia, że modernizacja rodziła także wykluczenie, zmęczenie i rozczarowanie. Te alternatywne głosy pozwalają zobaczyć modernizację jako proces, który przynosił zarówno dumę, jak i stratę, widzialność i milczenie.

Po trzecie, projekt umieszcza polskie doświadczenie morskie w szerszym, postimperialnym krajobrazie Europy międzywojennej. Wiele nowych lub przekształconych państw, które wyłoniły się po I wojnie światowej — w tym Estonia, Łotwa, Litwa i Jugosławia — dążyło do rozwoju morskiego, aby potwierdzić swoją nowoczesność i niezależność. Choć bezpośrednia analiza porównawcza wykracza poza zakres projektu, krótkie odniesienia kontekstowe do innych portowych miast międzywojennych, takich jak Tallinn, Ryga czy Rijeka, pozwolą umiejscowić Gdynię w szerszym transnarodowym wzorcu modernizacji peryferyjnej — ambitnej, twórczej, ale również kruchej i nierównomiernej.

Projekt odwołuje się do nowych podejść w humanistyce, które łączą refleksję nad infrastrukturą, emocjami i kulturą — w tym do nurtów takich jak blue humanities, studia nad afektem, biopolityka oraz humanistyka środowiskowa. Analizie poddane zostaną morskie przestrzenie i instytucje — porty, stocznie oraz infrastruktura nadbrzeżna — jako miejsca wytwarzania określonych reżimów wiedzy, emocji i widzialności, które kształtowały międzywojenne wyobrażenia nowoczesności. W tej perspektywie modernizacja jawi się nie tylko jako postęp technologiczny, lecz także jako proces kulturowy i społeczny, który przekształcał doświadczenie, tożsamość i relacje władzy w międzywojennej Polsce.

W ramach projektu zostanie zebrany i przeanalizowany szeroki zestaw źródeł opublikowanych i archiwalnych — w tym teksty literackie i publicystyczne, fotografie, plakaty, filmy oraz dokumenty administracyjne — pochodzących z polskich i zagranicznych instytucji. Wszystkie zidentyfikowane materiały zostaną opisane i ujęte w cyfrowym rejestrze źródeł, który zapewni systematyczny opis i jednolite odwołania bibliograficzne, natomiast wybrane pozycje zostaną zdigitalizowane w celach dokumentacyjnych i porównawczych. Po zakończeniu projektu rejestr zostanie upubliczniony, co zapewni transparentność i możliwość weryfikacji wyników.

Efektami badań będzie anglojęzyczna monografia, artykuły naukowe oraz wystąpienia na konferencjach międzynarodowych, które włączą polskie doświadczenie w globalną debatę o nowoczesności i kulturze. Ukazując zarówno osiągnięcia, jak i sprzeczności międzywojennego projektu morskiego, badanie oferuje nową perspektywę na to, jak narody wyobrażają sobie modernizację — i jak kultura kształtuje nasze rozumienie postępu.

Ostatecznie *Morze i nowoczesność* zaprasza, aby spojrzeć poza architekturę i przemysł na ludzkie i symboliczne wymiary nowoczesnego życia. Przypomina, że modernizacja powstaje nie tylko w portach i fabrykach, lecz także w wyobraźni, emocjach i doświadczeniu codzienności.